

Νίκος Κουμουτζής

Μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση με χρήση ξένου γεννητικού υλικού
Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου 2005, σ. 668-670

Nikos Koumoutzis

Post mortem artificial insemination with use of foreign genetic material
Chronicles of Private Law 2005, pp. 668-670
(in Greek)

Το πιο κάτω κείμενο έχει ληφθεί από τη βάση δεδομένων <http://www.poinikachronika.gr/>

The following text has been downloaded from the database <http://www.poinikachronika.gr/>

Μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση με χρήση ξένου γεννητικού υλικού

Κουμουτζής Νίκος, Δικηγόρος - DEA

Το κείμενο που ακολουθεί δημοσιεύεται στον τόμο Χρ1Δ 2005, σελ. 668

Με τη φράση «τεχνητή γονιμοποίηση μετά το θάνατο» (ΑΚ 1457) υποδηλώνονται δύο φαινόμενα: πρώτον, η εν στενή έννοια ή κατά κυριολεξία μεταθανάτια γονιμοποίηση, δηλαδή (α) η μεταθανάτια δημιουργία του γονιμοποιημένου ωαρίου απευθείας in vivo (π.χ. με σπερματέγχυση) καθώς και (β) η μεταθανάτια δημιουργία του γονιμοποιημένου ωαρίου σε δοκιμαστικό σωλήνα και στη συνέχεια την εμφύτευσή του στη μήτρα· δεύτερον, η εν ευρεία έννοια μεταθανάτια γονιμοποίηση, δηλαδή επιπλέον (γ) η μεταθανάτια εμφύτευση απλώς στη μήτρα του γονιμοποιημένου ωαρίου όταν η δημιουργία του αποπερατώθηκε σε δοκιμαστικό σωλήνα πριν από τον θάνατο¹.

Ανοικτό είναι πάντοτε το ενδεχόμενο, κατά την τεχνητή γονιμοποίηση μετά τον θάνατο να γίνεται χρήση ξένου γεννητικού υλικού, είτε ύστερα από δωρεά σπέρματος, είτε ύστερα από δωρεά ωαρίου, είτε ύστερα από δωρεά τόσο ανδρικού όσο και γυναικείου γαμέτη. Το ερώτημα όμως είναι: *συνιστά, άραγε, αυτή η ετερόλογη τεχνητή γονιμοποίηση μετά τον θάνατο, νόμιμη πρακτική;*

I. Η χρήση σπέρματος τρίτου δότη

A. Θέσεις υπέρ και κατά του επιτρεπού

Αμφιλεγόμενο είναι αν ως «τεχνητή γονιμοποίηση μετά το θάνατο» για την οποία το δικαστήριο παραχωρεί άδεια δυνάμει της ΑΚ 1457, θεωρείται μόνο εκείνη στην οποία χρησιμοποιείται σπέρμα του νεκρού συζύγου ή συντρόφου (η ομόλογη) ή επίσης εκείνη στην οποία χρησιμοποιείται σπέρμα τρίτου δότη (η ετερόλογη). Κατά μία *πρώτη* –μάλλον κρατούσα– άποψη², επιτρεπτή τεχνητή γονιμοποίηση post mortem θεωρείται μόνο η ομόλογη. Κατά μία *δεύτερη* –αντίθετη– άποψη³, επιτρεπτή τεχνητή γονιμοποίηση post mortem θεωρείται επίσης η ετερόλογη. Κατά μία *τρίτη* –ενδιάμεση– άποψη⁴, τέλος, επιτρεπτή τεχνητή γονιμοποίηση post mortem θεωρείται, αφενός μεν μόνο η ομόλογη στην περίπτωση όπου πρόκειται για την πιο πάνω υπό (α) και (β) (εν στενή έννοια ή κατά κυριολεξία) μεταθανάτια γονιμοποίηση (όταν δεν υπήρχε ακόμα ωάριο γονιμοποιημένο με το σπέρμα του τρίτου κατά τον θάνατο του άνδρα), αφετέρου δε επίσης η ετερόλογη στην περίπτωση όπου πρόκειται για την πιο πάνω υπό (γ) (εν ευρεία έννοια) μεταθανάτια γονιμοποίηση (όταν υπήρχε ήδη ωάριο γονιμοποιημένο με το σπέρμα του τρίτου κατά τον θάνατο του άνδρα). Είναι αυτονόητο ότι, κατά τη δεύτερη και την τρίτη άποψη, η επιτρεπτή ετερόλογη μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση χρειάζεται συμβολαιογραφική συναίνεση του συζύγου ή συντρόφου (ΑΚ 1457 § 1 περ. β') και ως προς τον ετερόλογο και ως προς τον μεταθανάτιο χαρακτήρα της⁵.

Σύμφωνα με την πρώτη και την τρίτη άποψη, η προέλευση του σπέρματος από τον νεκρό σύζυγο ή σύντροφο έχει αναγορευθεί σε προϋπόθεση της ΑΚ 1457: αφενός γενική προϋπόθεση για τη μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση σε κάθε παραλλαγή (πρώτη άποψη), αφετέρου ειδική προϋπόθεση για τη μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση στην παραλλαγή (α) και στην παραλλαγή (β) [όχι και στην παραλλαγή (γ)] (τρίτη άποψη). Υπό τις συνθήκες αυτές, αν διατυπωθεί αίτημα για τεχνητή γονιμοποίηση με το ένα ή το άλλο περιεχόμενο η οποία θα βασίζεται στην αξιοποίηση σπέρματος που δεν ανήκει στον νεκρό σύζυγο ή σύντροφο, αυτό θα απορριφθεί ως νόμω αβάσιμο⁶. Απεναντίας, η έκβαση αυτή δεν δρομολογείται αν προκριθεί η δεύτερη άποψη, κατά την οποία ο κανόνας της ΑΚ 1457 εμφανίζεται ουδέτερος απέναντι τόσο στην ομόλογη όσο και στην ετερόλογη μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση, έτσι ώστε το δικαστήριο να μην μπαίνει στον κόπο να ερευνά για ποια τεχνητή γονιμοποίηση πρόκειται κάθε φορά.

B. Θεμελίωση του επιτρεπού

Η κρατούσα άποψη κατά την οποία η δικαστική άδεια δίδεται μόνο για ομόλογη τεχνητή γονιμοποίηση post mortem, δεν είναι αναντίρρητη. Κατ' αρχάς, δεν βρίσκει ασφαλές έρεισμα στο γράμμα του νόμου το οποίο πουθενά δεν φαίνεται να εναντιώνεται στην ετερόλογη τεχνητή γονιμοποίηση post mortem⁷: διότι η αναφορά στην «τεχνητή γονιμοποίηση μετά τον θάνατο του συζύγου ή του άνδρα με τον οποίο η γυναίκα συζούσε σε ελεύθερη ένωση», δεν προδικάζει –πέρα από την ταυτότητα του νεκρού– τίποτα απολύτως σχετικά με την προέλευση του σπέρματος⁸. Από την άλλη πλευρά, βέβαια, δεν μπορούν να παραβλεφθούν, ούτε το επιχείρημα της νοηματικής συνάφειας με τον «πιθανό κίνδυνο στειρότητας» (ΑΚ 1457 § 1 περ. α')⁹, ούτε το επιχείρημα της εκφρασμένης βούλησης των συντακτών του ν. 3089, τόσο στην Εισηγητική Έκθεση¹⁰ όσο και στις προπαρασκευαστικές εργασίες¹¹ του, τα οποία συνηγούνται υπέρ του περιορισμού του σημασιολογικού πλάτους του όρου «τεχνητή γονιμοποίηση μετά τον θάνατο», στην «(ομόλογη) τεχνητή γονιμοποίηση μετά τον θάνατο». Ωστόσο, τα δεδομένα αυτά από μόνα τους δεν είναι αποφασιστικά. Το δικαίωμα για τεχνητή γονιμοποίηση –και άρα και για «(ετερόλογη) τεχνητή γονιμοποίηση μετά τον θάνατο»– κατοχυρώνεται από το άρθρο 5 § 1 Σ, οπότε αποκλείεται παραδεκτά *μόνο* αν συγκρούεται με «τα δικαιώματα των άλλων [...] το

Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη»¹². Και είναι πολύ σημαντικό να παρατηρηθεί ότι, ούτε η ετερόλογη τεχνητή γονιμοποίηση, ούτε η τεχνητή γονιμοποίηση μετά τον θάνατο, ιδωμένες κατ' ιδίαν, προκαλούν εν προκειμένω το παραμικρό πρόβλημα από τη στιγμή που τηρούνται οι προϋποθέσεις του ν. 3089 για την καθεμία. Το πρόβλημα θα μπορούσε θεωρητικά να ανακύψει από τον *συνδυασμό* των δύο στο ίδιο βιοτικό πραγματικό, αν κανείς δεχόταν ότι μία τέτοια πολύπλευρη υποστήριξη στην ανθρώπινη αναπαραγωγή «υπερβαίνει τα εσκαμμένα» και πυροδοτεί την αντίδραση των «χρηστών ηθών». Η παραδοχή αυτή όμως δεν θα ευσταθούσε: Γενικά, κρίσιμο από τη σκοπιά των «χρηστών ηθών» είναι η παρεχόμενη υποστήριξη στην ανθρώπινη αναπαραγωγή να συμβάλλει στην παράκαμψη αντίστοιχου εμποδίου, το οποίο προσδιορίζουν αυστηρά εδώ τα άρθρα [1455](#) § 1 εδ. α' ΑΚ (για την ετερόλογη υποστήριξη) και [1457](#) § 1 περ. α' ΑΚ (για την υποστήριξη μετά τον θάνατο). Από κει και πέρα, δεν είναι νοητό η κοινωνική συγκατάθεση στη χρήση της βιοτεχνολογίας να υφίσταται όταν η φύση του εμποδίου παραμένει απλή (έτσι ώστε να είναι δυνατή η ετερόλογη υποστήριξη όταν ο άνδρας αποδεικνύεται υπογόνιμος ή φορέας μετάδοσης στο παιδί σοβαρής ασθένειας/έτσι ώστε να είναι δυνατή η υποστήριξη μετά τον θάνατο όταν ο άνδρας βρίσκεται σε κίνδυνο θανάτου) και να αίρεται μόλις η φύση του εμποδίου καθίσταται σύνθετη (έτσι ώστε να μην είναι δυνατή η ετερόλογη υποστήριξη μετά τον θάνατο όταν ο άνδρας αποδεικνύεται υπογόνιμος ή φορέας μετάδοσης στο παιδί σοβαρής ασθένειας και ταυτόχρονα βρίσκεται σε κίνδυνο θανάτου): απεναντίας, μάλιστα, το λογικό είναι την κοινωνική συγκατάθεση στη χρήση της βιοτεχνολογίας να εξασφαλίζουν *a fortiori* όσοι εμπίπτουν στο πεδίο και των δύο πιο πάνω ρυθμίσεων με συνέπεια να δυσκολεύονται ακόμα περισσότερο να τεκνοποιήσουν. Γι' αυτό λοιπόν η κρατούσα γνώμη αντίκειται σίγουρα στο άρθρο [5](#) § 1 Σ, όπως άλλωστε αντίκειται και στο άρθρο [4](#) § 1 Σ, προβαίνοντας σε άνηση μεταχείριση των υποψηφίων για ομόλογη και για ετερόλογη μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση, η οποία δεν δικαιολογείται.

Σε παρόμοια κριτική εξάλλου εκτίθεται και η ενδιάμεση άποψη κατά την οποία η ΑΚ [1457](#) δεν υιοθετεί ενιαία στάση απέναντι στην ετερόλογη μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση, ανοίγοντας τον δρόμο στην ετερόλογη μεταθανάτια εμφύτευση (γ) αλλά κλείνοντας τον δρόμο στην ετερόλογη μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση εν στενή έννοια [(α) και (β)]. Η θέση αυτή δεν συντονίζεται με το κριτήριο που ακολουθούν οι κρατούσες ηθικές αντιλήψεις προκειμένου να υποδείξουν την ανεκτή ετερόλογη μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση, το κριτήριο της διπλής ανάγκης των επίδοξων γονέων για τεχνητή γονιμοποίηση που να είναι και ετερόλογη και μεταθανάτια μαζί (βλ. αμέσως πιο πάνω). Ασφαλώς, η συνδρομή της διπλής ανάγκης δεν παύει να απαιτείται και εδώ¹³. Με τη διαφορά όμως ότι δεν είναι αρκετή αφού οδηγεί σε περαιτέρω καθοριστικό έλεγχο του επιτρεπτού επικεντρωμένο στο ερώτημα αν, πριν από την επέλευση του μοιραίου, το ξένο σπέρμα και το ωάριο είχαν ενωθεί [περίπτωση κατάφασης του επιτρεπτού και (κατά τύχη) σύμπτωσης με την αξιολόγηση των «χρηστών ηθών»] ή είχαν διατηρήσει την αυτοτέλειά τους (περίπτωση άρνησης του επιτρεπτού και απόκλισης από την αξιολόγηση των «χρηστών ηθών»). Στην τελευταία αυτή περίπτωση τίθεται βέβαια ζήτημα τόσο από την άποψη του άρθρου [5](#) § 1 Σ όσο και από την άποψη του άρθρου [4](#) § 1 Σ, την επιταγή του οποίου παραβιάζει κατάφωρα η επιλογή για απονομή του δικαιώματος για μεταθανάτια αναπαραγωγή μόνο στους υποψηφίους να την πραγματώσουν με *post mortem* ομόλογη εμφύτευση ή τεχνητή γονιμοποίηση εν στενή έννοια καθώς και με *post mortem* ετερόλογη εμφύτευση, αλλά όχι και στους υποψηφίους να την πραγματώσουν με *post mortem* ετερόλογη τεχνητή γονιμοποίηση εν στενή έννοια.

Το συμπέρασμα είναι επομένως ότι, την αποδοχή της ετερόλογης τεχνητής γονιμοποίησης post mortem, σε όλες της τις παραλλαγές, επιβάλλει ηεναρμονισμένη με το Σύνταγμα (άρθρα [5](#) § 1 και [4](#) § 1) ερμηνεία του άρθρου [1457](#) ΑΚ¹⁴.

II. Η χρήση ωαρίου τρίτης δότριας

Με οδηγό τις σκέψεις αυτές δεν πρέπει να αμφισβητείται ότι, όπως η αδυναμία ή η επικινδυνότητα (ΑΚ [1455](#) § 1 εδ. α') της μεταθανάτιας γονιμοποίησης με σπέρμα του συζύγου ή του συντρόφου παρακάμπτεται με την προσφυγή σε σπέρμα τρίτου δότη, έτσι ακριβώς και η αδυναμία ή η επικινδυνότητα (ΑΚ [1455](#) § 1 εδ. α') της μεταθανάτιας γονιμοποίησης με ωάριο της συζύγου ή της συντρόφου παρακάμπτεται με την προσφυγή σε ωάριο τρίτης δότριας¹⁵.

III. Η χρήση σπέρματος τρίτου δότη και ωαρίου τρίτης δότριας

Στο πλαίσιο αυτό διευκρινίζεται εξάλλου και η απάντηση του ν. 3089 όταν το επίμαχο πρόβλημα της σύλληψης –το οποίο συρρέει με το πρόβλημα του κινδύνου θανάτου– σχετίζεται με αμφότερα τα μέλη του ζεύγους, οπότε αντιμετωπίζεται με δωρεά σπέρματος και με δωρεά ωαρίου.

Σημειωτέον ότι στα εκτεθέντα υπό II και III, τα πράγματα ουδόλως μεταβάλλονται αν αντί για/πέρα από την ιατρική ένδειξη η οποία υπαγορεύει τη δωρεά ωαρίου (πρόβλημα σύλληψης), στοιχειοθετείται άλλη ή και άλλη ιατρική ένδειξη η οποία υπαγορεύει τον δανεισμό μήτρας (πρόβλημα κυοφορίας): στην περίπτωση αυτή θα χωρήσει παράλληλη (ευθεία· βλ. και αμέσως πιο κάτω υπό IV) εφαρμογή των ΑΚ [1457](#) και ΑΚ [1458](#)16.

IV. Μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση με αναλογική εφαρμογή των ΑΚ [1457](#) και ΑΚ [1458](#)

Ο ν. 3089 θεσπίζει ρητά το δικαίωμα μεταθανάτιας τεχνητής γονιμοποίησης της γυναίκας που επιζητεί καθώς και του –σε κίνδυνο θανάτου ευρισκόμενου– συζύγου ή συντρόφου της που προαποβιώνει (ΑΚ [1457](#)), χωρίς όμως

να διαθέτει σύμμετρη πρόβλεψη για το δικαίωμα μεταθανάτιας τεχνητής γονιμοποίησης του άνδρα που επιζεί και της –σε κίνδυνο θανάτου ευρισκόμενης– συζύγου ή συντρόφου του που προσοβιώνει. Κατά πάγια θέση¹⁷, η παράλειψη αυτή παριστά κενό το οποίο καλύπτεται με την παράλληλη αναλογική εφαρμογή των ΑΚ 1457 και ΑΚ 1458 (αναλογία δικαίου¹⁸).

Στο σημείο αυτό είναι προφανές ότι η αναλογική εφαρμογή δεν ματαιώνεται αν –για θεραπευτικούς λόγους (ΑΚ 1455 § 1 εδ. α΄)– τεθεί θέμα χρήσης ξένου γεννητικού υλικού: Συγκεκριμένα, αναφορικά με το θέμα της χρήσης ξένου ωαρίου ισχύουν τα παρατιθέμενα πιο πάνω υπό Ι19, αναφορικά με το θέμα της χρήσης ξένου σπέρματος ισχύουν τα παρατιθέμενα πιο πάνω υπό ΙΙ20, αναφορικά με το θέμα της χρήσης και ξένου ωαρίου και ξένου σπέρματος ισχύουν τα παρατιθέμενα πιο πάνω υπό ΙΙΙ.

1. Βλ. [Εισηγητική Έκθεση ν. 3089/2002 \(ΙΙ\), ΧρΙΔ 2002, 765](#)· επίσης [Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη Οικογενειακό Δίκαιο ΙΙ³](#), σ. 17-18.

2. Βλ. [Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη Οικογενειακό Δίκαιο ΙΙ³](#), σ. 21 στην υποσ. 11· *την ίδια*, Τεχνητή γονιμοποίηση και Αστικό Δίκαιο, Αρμ 2002, 1423· *την ίδια*, Τεχνητή γονιμοποίηση και Οικογενειακό Δίκαιο, σ. 31 υποσ. 44· *την ίδια*, Μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση και οικογενειακό δίκαιο, σε Σύμμεικτα Κουμάντου, σ. 585 στην υποσ. 10· *την ίδια*, [Μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση και πρόωρη γέννηση: Η ίδρυση της συγγένειας, ΧρΙΔ 2005, 98, 99](#)· επίσης [Φίλιο](#), Οικογενειακό Δίκαιο ΙΙ, σ. 48· [Βαθρακοκόλη](#), ΕΡΝΟΜΑΚ Ε΄, άρθρ. 1457 αρ. 2 σ. 571· [Φουντεδάκη](#), Αστική Ιατρική ευθύνη, σ. 316 και 317· βλ. επίσης [Κουμουτζή, Η ίδρυση της συγγένειας με τον πατέρα μετά τον ν. 3089, ΧρΙΔ 2003, 502](#).

3. [Σπυριδάκης](#), Η νέα ρύθμιση της τεχνητής γονιμοποίησης και της συγγένειας, σ. 4 και 26.

4. [Παπαχρίστου](#), Εγχειρίδιο οικογενειακού δικαίου³, σ. 216· *ο ίδιος*, Η τεχνητή αναπαραγωγή στον αστικό κώδικα, σ. 56, 59, 80 και 83.

5. Βλ. τον [Παπαχρίστου](#) στην προηγούμενη υποσημείωση· πρβλ. ακόμα [Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση και πρόωρη γέννηση..., ΧρΙΔ 2005, 99](#).

6. Βλ. [Κουμουτζή](#), ό.π., 502· ακόμα [Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση και πρόωρη γέννηση..., ΧρΙΔ 2005, 98](#) («[δ]εν προβλέπεται [...] η δυνατότητα του δικαστηρίου να δώσει άδεια [...]»).

7. Έτσι ο [Σπυριδάκης](#), ό.π., σ. 26.

8. Βλ. όμως [Βαθρακοκόλη](#), ό.π., άρθρ. 1457 αρ. 2 σ. 571.

9. Το οποίο μάλλον υπαινίσσεται η [Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση και πρόωρη γέννηση..., ΧρΙΔ 2005, 98](#).

10. Βλ. ό.π., 765 (γεννητικό υλικό του συζύγου ή του μόνιμου συντρόφου) και 766 (σπέρμα του συζύγου).

11. Βλ. στον τόμο [Ιατρική Υποβοήθηση στην Ανθρώπινη Αναπαραγωγή](#) (επιμέλεια: [Αγαλλοπούλου/Κουτσουράδης](#)), τις τοποθετήσεις των [Παπαχρίστου](#)(σ. 39 και 49) και [Φουντεδάκη](#) (σ. 47).

12. Βλ. [Κριάρη-Κατράνη](#), Βιοϊατρικές εξελίξεις και συνταγματικό δίκαιο, σ. 68 επ. και 74.

13. Βλ. [Παπαχρίστου](#) Εγχειρίδιο οικογενειακού δικαίου³, σ. 216· *τον ίδιο*, Η τεχνητή αναπαραγωγή..., σ. 56, 59.

14. Για την εναρμονισμένη με το Σύνταγμα ερμηνεία (verfassungskonforme Auslegung) βλ. αντί άλλων [Παπανικολάου](#), Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου, αρ. 261 επ. (σ. 189 επ.)· επίσης [Larenz, Methodenlehre der Rechtswissenschaft⁶](#), σ. 339 επ.

15. Προσκολλημένη στην ομολογη μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση δείχνει –και εδώ– μερίδα της θεωρίας: βλ. [Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη](#), Οικογενειακό Δίκαιο ΙΙ³, σ. 17· *την ίδια*, Τεχνητή γονιμοποίηση και Αστικό Δίκαιο, Αρμ 2002, 1423· *την ίδια*, Τεχνητή γονιμοποίηση και Οικογενειακό Δίκαιο, σ. 26(-27)· *την ίδια*, Μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση και οικογενειακό δίκαιο, σε Σύμμεικτα Κουμάντου, σ. 581· [Βαθρακοκόλη](#), ό.π., άρθρ. 1457 αρ. 2 σ. 571.

16. Ότι η μεταθανάτια σπερματέγχυση ή εμφύτευση θα διενεργείται στη μήτρα της γυναίκας που επιζεί (και όχι σε δανεική μήτρα), θεωρείται αυτονόητο από τους συγγραφείς της υποσ. 15 καθώς και τους: [Παπαχρίστου](#), Εγχειρίδιο οικογενειακού δικαίου³, (κυρίως) σ. 207 in fine· *τον ίδιο*, Η τεχνητή

αναπαραγωγή..., (κυρίως) σ. 56, 58, 59· *Αγαλλοπούλου*, στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου², άρθρ. 1510 αρ. 48. Βλ. στο ίδιο μήκος κύματος και την Εισηγητική Έκθεση του ν. 3089/2002 (ΙΙ), ό.π., 765.

17. Βλ. Εισηγητική Έκθεση ν. 3089/2002 (ΙΙ), ό.π., 765· *Σπυριδάκη*, ό.π., σ. (24-)25· *Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη* Οικογενειακό Δίκαιο ΙΙ³, σ. 25-26· *την ίδια*, Τεχνητή γονιμοποίηση και Οικογενειακό Δίκαιο, σ. 37· *την ίδια*, Μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση και οικογενειακό δίκαιο, σε Σύμμεικτα Κουμάντου, σ. 589(-590)· *Παπαχρίστου*, Η τεχνητή αναπαραγωγή..., σ. 56, (59-)60· *Φίλιο*, ό.π., σ. 48· *Βαθρακοκόλλη*, ό.π., άρθρ. 1457 αρ. 3 σ. 571. Contra: *Παντελίδου*, Παρατηρήσεις στο Σχέδιο Νόμου για την ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή, ΧρΪΔ 2002, 589-590 [βλ. έτσι στην αρχή και τον *Παπαχρίστου*, στον τόμο Ιατρική Υποβοήθηση στην Ανθρώπινη Αναπαραγωγή (επιμέλεια: *Αγαλλοπούλου/Κουτσουράδης*), σ. 49].

18. *Παπαχρίστου*, Η τεχνητή αναπαραγωγή..., σ. 60.

19. *Αντίθετα*: Κατά την άποψη που υποστηρίζει ότι η ευθεία εφαρμογή της ΑΚ 1457 επιτρέπεται μόνο όταν το ανδρικό γεννητικό υλικό ανήκει στον νεκρό (βλ. πιο πάνω στην υποσ. 2), η αναλογική εφαρμογή της ΑΚ 1457 επιτρέπεται μόνο όταν το γυναικείο γεννητικό υλικό ανήκει στη νεκρή (βλ. προφανώς με αυτή την έννοια την Εισηγητική Έκθεση και την *Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη* πιο πάνω στην υποσ. 17). Κατά την άποψη που υποστηρίζει ότι η ευθεία εφαρμογή της ΑΚ 1457 επιτρέπεται επίσης όταν το ανδρικό γεννητικό υλικό ανήκει σε τρίτο δότη, αρκεί να πρόκειται για μεταθανάτια μεταφορά του γονιμοποιημένου ωαρίου στο σώμα της γυναίκας που κυοφορεί το παιδί θέλοντας να γίνει μητέρα του (βλ. πιο πάνω στην υποσ. 4), η αναλογική εφαρμογή της ΑΚ 1457 επιτρέπεται επίσης όταν το γυναικείο γεννητικό υλικό ανήκει σε τρίτη δότρια, αρκεί να πρόκειται για μεταθανάτια μεταφορά του γονιμοποιημένου ωαρίου στο σώμα της γυναίκας που κυοφορεί χωρίς να επιθυμεί να γίνει μητέρα του.

20. *Αντίθετα*: Κατά την άποψη που υποστηρίζει ότι η ευθεία εφαρμογή της ΑΚ 1457 μετά τον θάνατο του άνδρα επιτρέπεται μόνο όταν το γυναικείο γεννητικό υλικό ανήκει στη σύζυγο ή σύντροφο που επιβιώνει (βλ. πιο πάνω στην υποσ. 15), η αναλογική εφαρμογή της ΑΚ 1457 μετά τον θάνατο της γυναίκας επιτρέπεται μόνο όταν το ανδρικό γεννητικό υλικό ανήκει στον σύζυγο ή σύντροφο που επιβιώνει.